

*Галина Білавич
Тетяна Стамбульська
(Івано-Франківськ, Україна)*

КОНЦЕПЦІЯ ВИХОВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ СОФІЇ РУСОВОЇ

За сучасних умов розвитку української державності, відродження національної культури та освіти одним з провідних завдань, що входять до програми реформування змісту навчання і виховання, є національно-мовне виховання особистості. Мовознавча, історико-педагогічна, культурологічна, філософська та інші науки накопичили чималі здобутки в дослідженні цієї проблеми. Попри те, що багатогранна постать С. Русової знайшла відображення в численних розвідках українських учених-русознавців (О. Джус, Н. Дічек, І. Зайченко, В. Качкан, Т. Ківчар, Є. Коваленко, З. Нагачевська, О. Пеньковець, О. Сухомлинська та ін.), питання виховання національно-мовної особистості у творчих надбаннях С. Русової глибоко не висвітлювалися.

В основі педагогічної системи С. Русової – концепція національного виховання, у контексті якої розглядаємо проблему формування національно-мовної особистості. Аналіз низки праць ученої («Дидактика», «Дошкільне виховання», «Ідейні підвалини школи», «Націоналізація школи», «Нова школа», «Нові методи дошкільного виховання», «О национальной украинской школе прежде и теперь», «Освіта на Україні», «Теорія і практика дошкільного виховання» та ін.) дає підстави стверджувати, що провідним чинником виховання національно мовної особистості автор розглядає українську мову, яка виступає підґрунтям усього процесу національного виховання дитини. «Рідна мова у вихованні й освіті – то є найкращий інтимний провідник думок, почувань, вражень», – підкреслювала педагог [4, с. 294]. Водночас мова постає могутнім чинником відображення дійсності в її національному виявленні. На ґрунті національної мови створюється система понять, що визначає лінгвістичну картину світу. В оволодінні національно-мовними категоріями, що відтворюють спосіб життя, світобачення українців, розвивається національна самосвідомість.

Безальтернативним є твердження освітньої діячки про те, що в Україні «рідна мова є українська; нею й мусить провадитись вся наука» [5, с. 207]. Під цим кутом як педагогічний заповіт звучать думки С. Русової про безперспективність (навіть шкідливість) двомовності (утраквізму), автор низки праць («Нова школа», «Дещо зо сучасної педагогіки», ін.) науково обґрунтовує доцільність навчання дітей українською мовою. За її словами, двомовна школа «є не лише глузуванням над здоровою науковою педагогікою, але й недопустимою в такій об'єктивній справі, як школа, образою для учнів», «це педагогічний нонсенс», «життєвий злочин, яким жартувати не слід; він понижує престиж школи і значно припинює нормальний розвиток дітей і юнаків» [3, с. 12].

Національно мовна особистість у рецепції С. Русової, – це не тільки людина, яка володіє українською мовою, а й «національна по духу», вона любить і шанує рідну землю, «свою рідну хату, свою школу, свій нарід, усе людство» [2]. Отже, це носій як національно-мовленнєвої, так і загальнолюдської культури, який володіє соціокультурним і мовним багажем, вільно спілкується рідною та іншими мовами, любить і поважає не тільки свій народ, а й «усе людство».

Не менш вагомим у процесі формування національно-мовної особистості, за С. Русовою, є культурологічний чинник. Відродження й розвиток національної духовності немислимі без мови. Відтак педагог у своїх працях порушує питання про нові підходи до її навчання на основі невмирущих скарбів національної духовності, усної народної творчості: «учні мають виховуватися, вчитися на елементах національної творчості, повинні ознайомитися з світоглядом нації».

Навчальні книги С. Русової – цьому підтвердження. Так, її «Український буквар» має виразну українознавчу спрямованість завдяки добору відповідних історичних текстів, літературних творів, найкращих зразків українського фольклору, які є не тільки навчальним матеріалом, а й потужним виховним чинником [7].

Важливим складником навчання української мови є відомості про звичаї, традиції, побут, вірування та світогляд українського народу, інформація про відомих культурних діячів, письменників, власні імена тощо. Автор букваря використала зразки літературного уживання національно-маркованої лексики, українського фольклору, художньої літератури, що формували ціннісні орієнтири національно свідомої особистості, виховували високі естетичні смаки особистості, культивували патріотичні почуття. Таким чином, культурологічне наповнення змісту «Українського букваря» С. Русової сприяло формуванню українознавчого світогляду дитини.

До слова, піонер українського дошкілля процес формування національно-свідомої особистості радила починати з раннього віку. Цю роботу необхідно проводити з дитинства: «Усе приміщення дитячого садка з його окрасою має казати дитині: ти українець, ти українка, навкруги тебе рідна твоя земля – Україна, рідний тобі нарід, ти мусиш знати, що твій нарід створив героїчного, вічного, прекрасного [6].

Мовну особистість педагог трактує як таку, що знає мову та вправно нею користується, у мовленні якої відчутні світоглядні та національно-культурні зв'язки із ментальністю народу-носія цієї мови: «учні мають виховуватися, вчитися на елементах національної творчості, повинні ознайомитися з світоглядом нації».

Учена наголошує: необхідно формувати систему уявлень про українців як народ, що має свою історію, сучасне та майбутнє, власну багату культуру, народні звичаї та обряди. Результатом застосування такого підходу до виховання є здатність особистості бути носієм та транслятором власної етнокультури, усвідомлення національної приналежності кожного до певної етноспільноти в контексті світової культури та до можливості співіснувати з представниками інших народів, до ведення діалогу культур. Таким чином формується людина-патріот і гуманіст. С. Русова у праці «Нова школа» про це зазначала так: «Хай навкруги учня будуть речі рідні, щоб він в них кохався, привчався любити все рідне, присвячувати йому всі сили свого духа й тіла. Любов до рідної країни – се перший найкращий крок до широкої вселюдської

гуманности, пошана до людей – се вияв самоповаги й бажання собі й другим волі та незалежності. Хай на стіні нашої майбутньої рідної школи висить портрет великого апостола правди й науки – Тараса Шевченка, на вікнах стоять квітки, на стінах рушники з рідним вишиванням, хай у вікна тішать погляд рідні дерева й квіти... В такій гуманній, активно творчій національній школі оживе слово незабутнього вчителя й апостола гуманности – Тараса Шевченка» [5, с. 218].

Теоретичні принципи побудови системи національної освіти, опрацьовані С. Русовою, мають загальнокультурне значення. Вони можуть стати основоположними і в розбудові національних типів шкіл для народів, які проживають в Україні, – росіян, поляків, євреїв, болгар, угорців, румунів та інших народів. Принципи, наповнені національним змістом, дадуть можливість створити навчальні заклади, у яких дитина росте з почуттям власної національної гідності, любові до Батьківщини і водночас поваги до інших народів, готовності до взаємного розуміння, взаємин спільної праці, спільних моральних обов'язків [1, с. 12].

Таким чином, С. Русова активно спричинилася до розробки проблеми формування мовної особистості. Синтезуючи думки вченої, зазначимо, що під національно-мовною особистістю педагог розуміла таку, котра знає і любить українську мову (при цьому знає й інші мови), має добрі лінгвістичні знання в поєднанні з національними особливостями мови, знає історію і культуру рідного народу, має сформований українознавчий світогляд. С.Русова у створених підручниках актуалізувала культурологічний підхід до навчання української мови, що передбачає визнання мови як феномена культури, культурно-історичного середовища, що втілює в собі історію, культуру, звичаї народу та мови як скарбниці етносу тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зайченко І. В. Педагогічна концепція С. Русової / І. В. Зайченко – Чернігів, 1996. – 116 с.
2. Малицька К. Межі / К.Малицька // Нова хата. – 1936. – Ч.7-8. – С.2.
3. Русова С. Дещо зо сучасної педагогіки / С. Русова // Шлях виховання й навчання. – 1936. – Ч.1. – С.12-16.

4. Русова С. Націоналізація школи // Русова С. Вибрані твори. – К.: Освіта, 1996. – С.293-297.
5. Русова С. Нова школа // Русова С. Вибрані твори. – К.: Освіта, 1996. – С.207-218.
6. Русова С. Роль жінки в дошкільному вихованню / Софія Русова // Рідна школа. – 1936. – 1 березня. – С. 85.
7. Український буквар. По підручнику О.Потебні / Уложила С. Русова. – Спб, 1906. – 36 с.